

Soittostartti – kohti musiikin instrumenttiopetuksen yhdenvertaista saavutettavuutta

---

Hanna M. Nikkanen

Suomeen on rakennettu laaja musiikkioppilaitosten verkosto tuomaan instrumenttiopintojen mahdollisuus paremmin lasten ja nuorten ulottuville. Vaikka musiikkioppilaitosten valtionosuusjärjestelmän luomisen ponttimena 1960-luvulla oli ensisijaisesti pätevien ammattimuusikoiden ja musiikkikasvattajien kouluttaminen, tavoiteltiin samalla myös opetuksen parempaa saavutettavuutta eri puolilla maata (Kuha 2017, 534–536, 577–579).

Viimeisimpien kartoitusten mukaan musiikkioppilaitosten tarjoamaan musiikin taiteen perusopetukseen osallistuu noin 7 % lapsista ja nuorista (Aluehallintovirasto 2014; Vismanen & Räisänen 2018, 25). Kiinnostusta soitonopiskeluun on kuitenkin näitä lukuja enemmän. Opetus- ja kulttuuriministeriön järjestämässä koululaiskyselyssä vuonna 2017 peruskouluikäisistä 20 % ilmoitti soittimen soittamisen viiden kiinnostavimman harrastuksen joukkoon. Samoin 20 % vastanneista ilmoitti, ettei heillä ole vielä kiinnostavaa harrastusta. (Berden & Lähdeniemi 2017, 8.) Vielä on siis lapsia ja nuoria, joita musiikin harrastamisen mahdollisuus ei tavoita kiinnostuksesta huolimatta. Aiemmissä tutkimuksissa on myös havaittu, että usein taiteen ja kulttuurin harrastaminen periytyy: vanhemmat, joilla on itsellä ollut taide- ja kulttuuriharrastuksia, ohjaavat myös lapsiaan niiden pariin (mm. Knell 2015; Af Ursin 2016; Martin 2017; ks. myös Anttila et al. 2017). Vastaavasti lapsen, jolla ei ole tällaista harrastamisen perintöä, on vaikea löytää tietään harrastuksiin, vaikka mahdollisuuksia olisi lähiseudulla tarjolla.

Osana ArtsEqual-hanketta tutkin aihetta käytännön tasolla tutkijaopettajana. Aloittaessani musiikin opettajana nykyisessä koulussani hämmästyin sitä, kuinka harvat oppilaat kävivät soittotunneilla, musiikkiluokkalaisistakin vain noin 25 %. Tässä kirjoituksessa tarkastelen instrumenttiopetuksen saavutettavuuden kysymyksiä käyttäen esimerkkinä Soittostartti-hanketta, joka kehitettiin musiikkiopiston ja peruskoulun yhteistyönä tukemaan soittoharrastuksen aloittamista. Hanke on vielä kesken, joten nämä näkökulmat liittyvät hankkeen käynnistämiseen ja alkuvaiheen alustaviin tuloksiin.

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus -raportissa (OKM 2014, 15) on saavutettavuuden osa-alueiksi nimetty palveluiden sosiaalinen ja taloudellinen saavutettavuus, viestinnän saavutettavuus sekä ymmärtämisen tukeminen eri aistien avulla. Näin ymmärrettynä saavutettavuuden tarkastelu ei koske vain jonkin tietyn palvelun yhdenvertaista tavoitettavuutta vaan yhdenvertaisia toimimisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa (ks. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 17). Lisäksi Euroopan komissio (2013, 9) on antanut jäsenmailleen suosituksen

kohdentaa resursseja lasten hyvinvoinnin lisäämiseen ja syrjäytymisen poistamiseen ja esittää keinona puuttumisen ”kustannusten, pääsymahdollisuuksien ja kulttuurierojen kaltaisiin esteisiin sen varmistamiseksi, että kaikki lapset voivat osallistua leikkeihin sekä harrastus-, liikunta- ja kulttuuritoimintaan koulun ulkopuolella”.

Soittostartti-hanke

Pohtiessani keinoja tukea soittoharrastuksen saavutettavuutta aloin järjestää soitonopetusta koululle. Vaikka soitonopetusta oli tarjolla, se ei kuitenkaan merkittävästi lisännyt soittotunneilla käyvien koululaisten määrää. Vanhempien kanssa käydyissä keskusteluissa soittoharrastuksen olennaiseksi esteeksi ilmeni monessa tapauksessa soittimen hankinnan ja soitonopiskelun korkeat kustannukset. Äskettäin maahan muuttaneet perheet eivät koulun tiedotteista huolimatta aina myöskään tienneet soittoharrastuksen mahdollisuuksista.

Työpariksi kehittämään konkreettista mallia kustannuksiltaan edulliselle ja helposti saavutettavalle instrumenttiopetukselle löytyi samasta koulusta opettajakollega Katri Olander, joka toimii myös yksityisen musiikkiopiston rehtorina. Rakensimme koulun ja musiikkiopiston yhteistyönä Soittostartti-mallin, jossa musiikkiopiston palkkaamat opettajat tulevat koululle opettamaan heti koulupäivän päätyttyä. Soittostartille saatiin rahoitus hallituksen kärkihankkeeseen *Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantaminen* kuuluvasta Opetus- ja kulttuuriministeriön hankerahoituksesta, joten opetus on voitu tarjota erittäin edulliseen hintaan. Oppitunteja on 8 kertaa lukukaudessa pääsääntöisesti ryhmäopetuksena. Soittostarttiin osallistui kahden ensimmäisen kauden aikana vuosittain 55–60 oppilasta 3.–6. luokilta. Kolmannelle kaudelle on saatu rahoitus lisäksi 20 yläluokkien oppilaalle.

Soittostartti-hanke

soitinvalikoima	piano, viulu, sello, kitara, sähköbasso, rummut,
oppitunnin pituus	10–15 min./oppilas/viikko koottuna useimmiten ryhmätunneiksi, esim. 2 oppilasta 20–30 minuuttia/viikko
opetuskertoja pääinstrumentilla	8 syyslukukaudella, 8 kevätlukukaudella
lisäksi tarjolla	bändiohjausta, musiikin perusteiden opetusta
opetuksen hinta	39 euroa /lukukausi
soitonopettajat	päteviä instrumenttiopettajia, työsuhteessa yksityiseen musiikkiopistoon
opetustilat	koulussa ja sen yhteydessä olevissa nuorisotiloissa
aika	koulupäivän päätyttyä, ennen klo 17
soittimen hankinta	soittimen saa tarvittaessa lainaksi
opetussuunnitelma	musiikin perusopetuksen yleinen oppimäärä

Viestinnän saavutettavuuden edistämiseksi tieto Soittostartista ja siihen liittyvästä tutkimus- ja kehittämistyöstä lähetettiin kaikkien 3. ja 4. musiikkiluokalla opiskelevien sekä musiikkiluokalle pyrkineiden kotiin. Huoltajia pyydettiin vastaamaan, osallistuuko lapsi Soittostarttiin vai ei. Näin varmistettiin, että tieto on tavoittanut kaikki perheet. Luokanvalvojien asiantuntemusta käytettiin siinä, millä medialla ja millä kielellä viesti tavoittaa perheet parhaiten. Kun hanke oli koulun ja musiikkiopiston yhteinen ja hankkeesta vastaavat opettajat koulun henkilökuntaa, voitiin viestinnässä käyttää myös Wilma-sovellusta. Soittotunnit merkittiin luokan lukujärjestykseen tai kalenteriin.

Ensimmäisen kauden jälkeen Soittostarttiin osallistuneiden huoltajilta kerättiin palautetta, jonka pohjalta toimintaa on kehitetty edelleen. Kysely lähetettiin 55 perheeseen ja vastauksia saatiin 35 kpl. Soittostartin merkitystä soittoharrastuksen aloittamiselle piti erittäin tärkeänä 57 % vastanneista, lisäksi 29 %:n mukaan Soittostartti auttoi harrastuksen aloittamista. Vastanneista perheistä vain viisi lasta oli aloittanut soittoharrastuksen aiemmin muualla, he opiskelivat Soittostartissa toisen instrumentin soittoa.

Yksi Soittostartin keskeinen lähtökohta on ollut taloudellinen saavutettavuus. Vuoden 2015 *Nuorisobarometrin* mukaan perheen rahatilanne vaikuttaa monen nuoren harrastamiseen: noin kolmannes Nuorisobarometriin vastanneista nuorista ei ole voinut aloittaa harrastusta ja noin viidennes on luopunut harrastuksesta taloudellisista syistä (Myllyniemi 2016, 51). Vielä 1990-luvulla useissa kunnissa musiikkiluokkalaiset saivat maksutonta soitonopetusta. (Törmälä 2013). Nykyään soittotunnit ovat useimmissa kunnissa muuttuneet maksullisiksi myös musiikkiluokkalaisille ja musiikkiopistojen lukukausimaksut ovat nousseet. Vaikka soittotunneilla käymistä ei voi musiikkiluokan oppilailta enää varsinaisesti edellyttää, on oletus siitä vielä monissa kouluissa niin vahva, että sillä voi olla jopa syrjivä vaikutus musiikkiluokkien oppilasvalintaan. Jos oppilaan vanhemmilla ei ole mahdollisuutta kustantaa soittimen hankintaa ja soitonopetusta, oppilas ei hakeudu musiikkiluokalle kiinnostuksesta huolimatta tai jopa luopuu musiikkiluokapaikastaan. Peruskoulun tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden turvaamiseksi taloudellinen esteettömyys on edellytys musiikkipainotteisen opetuksen ohessa tapahtuvan instrumenttiopetuksen toteuttamiseksi.

Kyselyyn vastanneista huoltajista 77 % ilmoitti, että Soittostartin tuettu hinta oli soitonopiskelun aloittamiseksi välttämätöntä tai tärkeää. Sopivana hintana lapsen musiikkiharrastukselle 63 % vastaajista piti maksimissaan 100 euroa lukukaudessa. Kuitenkin jo vuonna 2008 musiikkiopistojen laajan oppimäärän lukukausimaksut ovat olleet keskimäärin 225 euroa (Koramo 2009, 38–39). Lukuvuonna 2017–18 kyseessä olevan koulun lähialueella musiikkiopistojen lukukausimaksut olivat yksilöopetuksessa vähintään 300 euroa ja pari- tai pienryhmäopetuksessa vähintään 120 euroa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (2017, 12) valtakunnallisessa harrastetutkimuksessa peruskoululaisista 34 % koki sopivien harrastuspaikkojen sijaitsevan liian kaukana. Soittostartin palautekyselyssä kaikki vastaajat (N=35) pitivät joko tärkeänä tai jopa välttämättömänä sitä, että opetus on omalla koululla. Vastanneista 80 %:lle (28 vastaajaa) oli tärkeää tai välttämätöntä, että soittotunti

Kuva: Eeva Anundi.

on heti tai pian koulupäivän päättymisen jälkeen. Tämän kerrottiin auttavan muiden muassa lapsia, joilla on toiminnanohjauksen vaikeuksia, sillä heidän on kotiin päästyä usein vaikea orientoitua uuteen aikataulutettuun lähtöön. Tuttu opetuspaikka mahdollistaa myös lapsen ja nuoren oman toimijuuden harrastuksen aloittamisessa ja ylläpitämisessä silloinkin kun vanhemmilla ei ole resursseja harrastamiseen liittyvään tiedonhakuun, lapsen harrastukseen kannustamiseen tai harrastukseen kuljettamiseen.

Vaikka kulttuurin harrastamisen on osoitettu olevan usein kotona opittua, tähän kyselyyn vastanneista vanhemmista 43 % ilmoitti, ettei ole itse aktiivisesti harrastanut musiikkia. Maksuttomalla musiikkiluokkaopetuksella sekä vahvasti tuetulla Soittostartilla on tästä päätellen saatu soitonopiskelun alkuun myös useita ensimmäisen sukupolven harrastajia. Tulos on tärkeä erityisesti huomioiden koulun kulttuurisen moninaisuuden; koulun oppilaista noin 36 % (joillakin luokkatasoilla jopa 50 %) puhuu äidinkielenään muuta kuin suomea. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, että maahan muuttaneilla lapsilla ja nuorilla, erityisesti pojilla, on harvemmin säännöllistä harrastusta kuin Suomessa syntyneillä lapsilla (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 11). Tuoreessa Vantaata koskevassa selvityksessä päätellään, että vain noin 5 % vieraskielisistä lapsista ja nuorista osallistuu taiteen perusopetukseen, kun suomenkielisten kohdalla prosenttiosuus on 14 (Vismanen & Räisänen 2018, 33). Soittostartin ryhmät on pyritty muodostamaan saman luokan oppilaista muun muassa siksi, että soittotunnille meneminen yhdessä luokkakavereiden kanssa kannustaisi osallistumaan niitäkin, jotka eivät yksin uskaltaisi tai viitsisi harrastukseen ryhtyä.

Saavutettavuus liittyy Soittostartissa myös *oppijälähtöisyyteen* (Laes ym. 2018) eli siihen, miten huomioidaan oppilaiden erilaiset taustat ja toiveet sekä

oppimisen tyyliä, vahvuudet ja vaikeudet. Soittostartin opettajat on valittu painottaen heidän kiinnostustaan ja kokemustaan ryhmäopetuksesta. Oppituntin pituus ja opetusjakso ovat varsin lyhyitä, mikä vaatii opettajalta erityistä huomiota. Toisaalta tukena on koulun musiikin opetus, jonka kanssa tehdään yhteistyötä. Kun oppilaista suuri osa on perheensä ensimmäisiä soittotunneilla kävijöitä, voi soitonopiskelu käytänteenä olla kokonaan vieras. Koulun ja instrumenttiopetuksen kulttuurien niveltymisellä pyritään johdattamaan oppilaita juohevasti soitonopiskelun tavoitteellisen ja pitkäjänteisen luonteen ymmärtämiseen. Vaikka Soittostartin soittotunnit ovat lyhyitä, perinteisestä instrumenttiopetuksesta poikkeava rakenne voi olla myös etu. Yksi huoltajista vastasi, että 20 minuutin oppitunti on juuri sopiva hänen lyhytjänteiselle lapselleen; pidempään tämä lapsi ei kerralla jaksaisikaan keskittyä.

Hankkeen arviointia

Jokaiselle suomalaiselle lapselle pyritään tulevaisuudessa takaamaan mieleinen harrastus lisäämällä toimijoiden välistä yhteistyötä sekä luomalla harrastustoimintaan uusia innovatiivisia tapoja tavoittaa ja osallistaa lapset ja nuoret (OKM 2017, 4). Tähän tavoitteeseen pyrittäessä on tärkeää hyödyntää koulujen ja nuorisotilojen henkilökunnan asiantuntemusta, sillä he tuntevat myös ne lapset ja nuoret, joilla ei vielä ole harrastusta. Eri tyyppisten instituutioiden yhteistyö ei kuitenkaan onnistu itsestään eikä pakotettuna. Esimerkiksi Soittostartin suunnittelussa ja käytännön toteuttamisessa on ollut olennaista, että mukana on opettajia, jotka tuntevat koulun tilat, arvot ja toimintatavat. Yhteistyötä voivat hankaloittaa myös koulujen, musiikkioppilaitosten ja nuorisotoimen erilaiset pätevyysvaatimukset ja palkkausperusteet. Tämän ongelman ylittämiseksi tarvitaan vielä rakenteellista kehittämistä.

Soittostartti-hankkeen ensimmäiset kaksi kautta antoivat näyttöä siitä, että soitonopiskelun fyysistä, sosiaalista ja taloudellista saavutettavuutta voidaan edistää etenkin aloitusvaiheessa seuraavista lähtökohdista:

- Tuodaan soitonopiskelu tarjolle omassa koulussa.
- Tarjotaan opetus heti koulupäivän jälkeen.
- Opetus on maksutonta tai hinnaltaan hyvin edullista.
- Varmistetaan, että tieto soitonopiskelun mahdollisuudesta tavoittaa kaikki perheet.
- Suunnitellaan käytännön järjestelyt tiiviissä yhteistyössä koulun ja musiikkiopiston kesken.

Soittostartti-hankkeen jatkoasteet liittyvät rahoitusmallien, erilaisten soitonopiskelun jatkopolkujen sekä yhteistyökuvioiden edelleen kehittämiseen. Kärkihankkeeseen liittyvä hankerahoitus päättyy näillä näkymin keväällä 2019. Kun Soittostartin tyyppinen toimintamalli näyttää toteuttavan kärkihankkeen

kehitystavoitteita, olisi mielekästä saada se hankerahoituksen päätyttyä osaksi kunnan omia kulttuuripalveluita. Musiikin opiskelulle tyypillinen henkilökohtainen opetus on kallista, mutta musiikkioppilaitosten tärkeä tehtävä on mahdollistaa sekin. Työtä tarvitaan edelleen, jotta musiikkiopisto-opiskelu olisi taloudellisesti mahdollista sitä haluaville. Tämän hankkeen puitteissa pyritään myös kuntatasolla kulttuuripalveluiden ja sosiaalipalveluiden yhteistyöllä helpottamaan musiikkiopiston maksuhojennuksen sekä harrastuskuluihin saatavan täydentävän toimeentulotuen hakemista ja tehostamaan niistä tiedottamista.

Soittostartti on tarkoitettu nimensä mukaisesti avuksi instrumenttiopintojen aloittamiseen. Se tuo tutuksi instrumenttiopintojen mahdollisuuden niillekin, jotka eivät muuten löytäisi tietään ohjatun musiikkiharrastuksen pariin. Se ei kuitenkaan voi korvata perinteistä musiikkioppilaitosverkoston tarjoamaa opetusta. Lapsella ja nuorella on oltava niin halutessaan mahdollisuus myös uppoutua harrastukseen ympäristössä, joka tähän suunniteltu, jossa on laadukas välineistö ja johon tullaan juuri kyseistä asiaa harrastamaan. Soittostarttityypisen alun jälkeen tarvitaan erilaisia jatkopolkuja. Esimerkiksi Soittostarttiin osallistuneista oppilaista osa toivoo pidempiä oppitunteja ja parempia mahdollisuuksia harjoitteluun, osa taas on tyytyväinen siihen, että voi harrastaa soittamista yhdessä muiden kanssa kerran viikossa. Paikalliset olosuhteet huomioiva kokeilu ja kehittämistyö on tärkeää erilaisiin harrastamistarpeisiin vastaamiseksi. Näitä erilaisia mahdollisuuksia voidaan moninaistaa nykyresursseillakin, kun tarpeita ja toteutustapoja mietitään yhdessä soitonopetuksen, koulutyön ja nuorisotyön ammattilaisten sekä lasten ja nuorten kanssa. Kokemustemme mukaan koulun ja musiikkiopiston yhteistyö mahdollistaa asioita, joita ei erikseen toimiessa tapahtuisi. Esimerkiksi Soittostartista on juontunut opetukseen uusia sisällöllisiä yhteyksiä kuten musiikkiopiston naiskuoron ja musiikkiluokkien yhteisiä teemallisia konsertteja sekä musiikkinäytelmä. Kun soitonopetus tulee kouluun, on musiikki entistä vahvemmin osa koulun toimintakulttuuria ja kaikkien saavutettavissa.

Lähteet

- Af Ursin, Piia-Kaisa. 2016. *Explaining Cultural Participation in Childhood. Applying the Theory of Planned Behavior to German and Finnish Primary School Children*. Väitöskirja. Kasvatustieteen laitos. Annales Universitatis Turkuensis B 423. Turku: University of Turku.
- Aluehallintovirasto. 2014. *Taiteen perusopetuksen alueellinen saavutettavuus 2012. Aluehallintovirastojen peruspalvelujen arviointi*. Etelä-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 28/2014.
- Anttila, Eeva, Liisa Jaakonaho, Marja-Leena Juntunen, Mari Martin, Hanna M. Nikkanen, Riku Saastamoinen ja Isto Turpeinen. 2017. *Peruskoulu: Suomen suurin kulttuurikeskus*. Taideyliopiston ArtsEqual-tutkimushankkeen Policy Brief 2/2017.
- Berden, Iina ja Tuomo Lähdeniemi. 2018. *Koululaiskyselyn 2017 tulosityhteenvedo*. PowerPoint-esitys verkkosivulla. <https://minedu.fi/lastenkulttuuri>, luettu 1.8.2018. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

- Euroopan komissio. 2013. "Investoidaan lapsiin – murretaan huono-osaisuuden kierre." Komission suositus 2013/112/EU. *Euroopan Unionin virallinen lehti* L 59.
- Knell, J. (toim.). 2015. *Enriching Britain: Culture, Creativity and Growth. The 2015 Report by the Warwick Commission on the Future of Cultural Value*. Warwick: University of Warwick.
- Koramo, Marika. 2009. *Taiteen perusopetus 2008. Selvitys taiteen perusopetuksen järjestämisestä lukuvuonna 2007–2008*. Helsinki: Opetushallitus.
- Kuha, Jukka. 2017. *Suomen musiikkioppilaitoshistoriaa. Toiminta ulkomaisten esikuvien pohjalta vuoteen 1969*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Laes, Tuulikki, Marja-Leena Juntunen, Marja Heimonen, Hanna Kamensky, Sanna Kivijärvi, Kati Nieminen, Tuulia Tuovinen, Isto Turpeinen, Heidi Elmgren, Aura Linna-puomi ja Outi Korhonen. 2018. *Saavutettavuus ja esteettömyys taiteen perusopetuksen lähtökohtana*. Taideyliopiston ArtsEqual-tutkimushankkeen Policy Brief 1/2018.
- Martin, Mari. 2017. *Lastenkulttuurikeskukset osallisuutta tuottamassa. Huoltajien taustat ja kokemukset taide- ja kulttuurikasvatukseen osallistumisen määrittäjinä*. Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto ja Taideyliopiston CERADA-keskus ja ArtsEqual-hanke. Helsinki: ArtsEqual.
- Myllyniemi, Sami (toim.). 2016. *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisosiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusseura.
- Myllyniemi, Sami ja Tomi Kiilakoski. 2017. "Tilasto-osio". Teoksessa Elina Pekkarinen ja Sami Myllyniemi (toim.). *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö, 9–117.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2014. *Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Loppuraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:15. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. *Jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus mieleiseen harrastukseen -työryhmän raportti*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Törmälä, Jouko. 2013. *Suomen musiikkiluokkien historia – musiikkiluokkatoimintaa 50 vuoden ajalta*. Kouvola: Jouko Törmälä.
- Vismanen, Elina ja Petteri Räisänen. 2018. *Taiteen perusopetuksen tila ja kehittämistarpeet Vantaalla*. Vantaa: Vantaan kaupunki.

MuT Hanna M. Nikkanen (hanna.nikkanen@uniarts.fi) toimii tutkijatohtorina Taideyliopistossa sekä musiikin lehtorina peruskoulussa.